

Gerardus Majellakerk, Obiplein, Amsterdam

Gemeentelijk monument herbestemming: 1993 gebouwd: 1923-1926
opdrachtgever: Amsterdams Monumenten Fonds (inmiddels deel van Stadsherstel Amsterdam)
ontwerp: Architectenbureau J. van Stigt bv
programma: 4.000 m² bibliotheekruimte en kantoren
bouwkosten: € 2.500.000
publiek toegankelijk: centrale ruimte, de kantoren zijn afzonderlijk ontsloten

Dynamiek onder kerkkoepel

Al enige jaren komt er elke week een kerkgebouw leeg te staan, zonder dat een nieuwe bestemming in zicht is – een enorm maatschappelijk vraagstuk waarvan de urgentie nog maar nauwelijks is doorgedrongen. De Amsterdamse Gerardus Majellakerk van architect Jan Stuyt is na herbestemming in de jaren negentig al aan een tweede herbestemming toe. Deze kerk met bijbehorende school, pastorie en zusterhuis vormde tot het verdwijnen van de kerkfunctie een typisch katholiek middelpunt in de Amsterdamse Indische Buurt. Toen het kerkgebouw in 1992 zijn religieuze functie verloor, kwam het op de slooplijst, maar een pioniersinitiatief zorgde voor behoud. Een maand na de laatste kerkdienst werd het gebouw aangekocht door het Amsterdams Monumenten Fonds (AMF), dat in 1989 was opgericht met als doel het behoud, herstel en de exploitatie van monumentale gebouwen. De initiatiefnemers van het AMF, waaronder architect André van Stigt, waren eind jaren tachtig verantwoordelijk voor de restauratie en herbestemming van de Vondelkerk en de Posthoornkerk in Amsterdam. Gesteund door buurtbewoners werden plannen gemaakt voor een haalbaarheids-onderzoek voor de Gerardus Majellakerk, waaraan het bestuur van het toenmalige stadsdeel Zeeburg meebetaalde. Het stadsdeel wilde bijdragen omdat de kerk zowel symbolisch als architectonisch van belang was voor de Indische Buurt. Van Stigt zorgde voor een hergebruikplan dat een rendabele exploitatie mogelijk maakte, het AMF faciliteerde die exploitatie en zorgde voor verantwoord beheer. Het gebouw was toen nog geen monument, wat niet betekende

dat er geen aandacht werd besteed aan cultuur- en bouwhistorie; de expertise binnen het AMF diende als 'geweten' bij controversiële beslissingen.

Het kerkgebouw, een combinatie van een basiliek en een kruiskoepelkerk, toont de invloed van architect Stuyts bezoek aan de Aya Sophia in Istanbul. De overweldigende ruimte onder de centrale koepel maakt het interieur bijzonder, behoud ervan werd de inzet van het herontwerp. Door de koepel als bibliotheek en archief van het IIAV (Internationaal Instituut en Archief voor de Vrouwenbeweging) te verhuren, lukte het een functie te vinden die bij deze ruimte paste. In de koepelruimte werd een halfopen meubel geplaatst met daarin boeken- en archiefkasten, dat tegelijkertijd daglicht doorliet. De ruimtes eromheen werden door het plaatsen van tussenvloeren verbouwd tot kleinschalige kantoorunits, die nodig waren voor een sluitende exploitatie. Daarnaast werden door deze vloeren constructieve problemen ondervangen. Glazen wanden scheiden de koepelruimte van de omringende ruimtes, waardoor het interieur als eenheid beleefbaar blijft. Door extra ramen in de gesloten buitengevel te plaatsen, werd voorzien in het nodige daglicht. In de daken van de ruimtes om de koepel werden dakkapellen geplaatst, zodat ook de gewelven bruikbaar werden.

Ondanks de succesvolle exploitatie lijkt één doel nog niet te zijn gehaald: de kerk als symbolisch en maatschappelijk middelpunt van de buurt. Dit verandert wellicht met de komst van het Nederlands Philharmonisch Orkest (NedPhO), dat vanaf 2012 de

Sober en doelmatig, zo typeert Van Stigt (1959) de herbestemmingsmethodiek van zijn bureau. Al in een vroeg stadium worden financiële, functionele en esthetische aspecten tegen elkaar afgewogen. 'Dit geeft voor opdrachtgevers vaak de doorslag het gebouw te herbestemmen. Vooral bij monumenten is het noodzakelijk slechts op strikt functionele gronden in te grijpen. 'Geen gebouw is hetzelfde. Elke keer moet worden gezocht naar de mogelijkheden, functies en passend gebruik. Kostenbeheersing, exploitatie, de organisatie van het gebouwbeheer: de rol die de architect hierin speelt raakt het gebied van de projectontwikkeling. Zo kan een kostenbewuste herbestemming met maatschappelijk draagvlak gerealiseerd worden.'

In de tijd dat Van Stigt aan de TU in Delft studeerde (1977–1981) was er weliswaar aandacht voor restauratie, maar van herbestemming was nog geen sprake. Zijn belangstelling daarvoor is dan ook ontstaan vanuit de praktijk: in 1981 kwam hij in het bureau van zijn vader Joop van Stigt, met wie hij samen de pakhuizen bij het Entrepotdok in Amsterdam herbestedde tot sociale woningen. 'De universiteit zou de rol van de architect als bouwmeester weer centraal moeten stellen. Niet alleen het ontwerpen, dat is maar een deelaspect, maar ook de kennis omtrent kostenbeheersing, integratie van installaties en procesbeheersing. Het opknippen van al deze disciplines leidt tot enorme managementbijeenvakkomsten tijdens bouwprocessen waar ieder op zijn eigen gebied verantwoordelijk is, maar het geheel ondersneeuwt.'

André van Stigt

Dat deze integrale methode succes heeft, wordt duidelijk aan de hand van het herbestemmingsoeuvre van Van Stigt: het bureau heeft een breed curriculum op het gebied van herbestemming en jonge monumenten. Van oude pakhuizen en overslagcomplexen zoals het Entrepotdok, de Graansilo's en Pakhuis de Zwijger in Amsterdam, tot utilitaire complexen zoals de Ripperdakazerne in Haarlem en het Groothandelsgebouw in Rotterdam. Als interessante bureaus die zich bezighouden met herbestemming, noemt Van Stigt Hans Kuiper, Hans van Heeswijk, O111 architecten en AWG Bob van Reeth.

volgende gebruiker van de koepelruimte van de Majellakerk is. Ook deze tweede herbestemming zal Van Stigt begeleiden. Interessant is dat hij in 1992 al reversibel (omkeerbaar) ontwierp: bij de komende verbouwing zal het archief- en boekenmeubel worden verwijderd, zodat de koepelruimte als één geheel gebruikt kan worden als repetitieruimte voor het orkest. Het pand wordt daarmee ook de thuishaven voor NedPhO Go, een initiatief van het orkest om klassieke muziek toegankelijk te maken voor groepen mensen die normaal gesproken niet snel in een concertzaal zullen komen.

1 De monumentale zijingang van de Gerardus Majellakerk 2 De kerk is een belangrijk herkenningspunt in de Amsterdamse Indische Buurt. 3 Eerste verdieping met leestafel 4 Monumentaal plafond, hersteld bij de herbestemming. 5 Plattegrond van de eerste verdieping

